

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՐՏԻ 15-Ի «ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 62-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ 9-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՑԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ ՄԴՈ-1639 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՑԱԼ

Հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ներկայացնում ենք հատուկ կարծիք՝ Սահմանադրական դատարանի 2022 թվականի մարտի 15-ի «Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 9-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՄԴՈ-1639 որոշման (այսուհետ՝ ՄԴՈ-1639 որոշում) վերաբերյալ:

Սահմանադրությունը հստակ սահմանել է սահմանադրական արդարադատության իրականացման նպատակը, այն է՝ Սահմանադրության գերակայության ապահովումը (Սահմանադրության 167-րդ հոդվածի 1-ին մաս), ինչպես նաև սահմանադրական արդարադատության իրականացման արդյունքը, այն է՝ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններ ընդունելը (Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Այլ կերպ՝ եթե սահմանադրական արդարադատության իրականացման արդյունքում Սահմանադրական դատարանը չի ընդունում որոշումներ և եզրակացություններ, ըստ էության, մերժվում է սահմանադրական արդարադատությունը, ուստի և չի ապահովվում Սահմանադրության գերակայությունը:

Միաժամանակ, գտնում ենք, որ Սահմանադրության գերակայությունն ապահովվում է, երբ սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելիս լեգիտիմ կազմով գործող Սահմանադրական դատարանը, լինելով անկախ և ենթարկվելով միայն Սահմանադրությանը, ընդունում է այնպիսի որոշումներ և եզրակացություններ, որոնցում առնվազն բացառվում է սահմանադրական արժեքների, սկզբունքների,

նորմերի, ինստիտուտների նենգափոխումը և իմաստագրկումը, ապահովվում է Սահմանադրության միասնականությունը, ինքնաբավությունը և կայունությունը: Սահմանադրական դատարանի որոշումներով և եզրակացություններով պետք է ամբողջ ծավալով լուծվեն քննության առարկա սահմանադրական վեճերը, այլ ոչ հատվածական և աղճատված՝ հարուցելով նոր կամ խորացնելով առկա խնդիրները: Բացի դրանից, Սահմանադրական դատարանի որոշումները և եզրակացությունները պետք է կայացվեն օբյեկտիվ, բազմակողմանի և լրիվ քննության արդյունքում, որոշումների և եզրակացությունների կառուցվածքային ամբողջականությունը և տրամաբանական միասնականությունը խաթարված չլինեն, գերծ լինեն ներքին հակասություններից, երկխմաստ, սխալ ու խեղաթյուրող դիրքորոշումներից: Պակաս կարևոր չէ, որ այդ որոշումները և եզրակացությունները չլինեն անհարկի ծանրաբեռնված, այդ թվում՝ պարզունակ դատողություններով, ոչ վերաբերելի, ընդհանրական վերլուծություններով և դիրքորոշումների վկայակոչումներով:

Սահմանադրությունն սպառիչ սահմանել է Սահմանադրական դատարանի լիազորությունները (Սահմանադրության 168-րդ հոդված), որոնց շրջանակում իրականացվում է սահմանադրական արդարադատություն, ինչպես նաև սահմանել է Սահմանադրական դատարանի գործունեության կարգի մի շարք դրույթներ: Մասնավորապես, սահմանադրորեն ամրագրված է, որ Սահմանադրական դատարանի դատավորի լիազորությունները դադարեցնելու և կուսակցության գործունեությունը կասեցնելու կամ արգելելու հարցերով որոշումները, ինչպես նաև եզրակացություններն ընդունվում են Սահմանադրական դատարանի դատավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով, մյուս **որոշումներն ընդունվում են ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ** (Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 5-րդ մաս):

Սահմանադրությունն ամրագրել է, որ Սահմանադրական դատարանի գործունեության կարգը սահմանվում է նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով (Սահմանադրության 167-րդ հոդվածի 3-րդ մաս) և չի բացառել հիշյալ օրենքի դրույթների սահմանադրականության հարցի որոշումը: «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով սահմանված գործունեության կարգի սահմանադրականության հարցերի քննության շրջանակներում վի-

ճարկվող դրույթը կարող է սահմանադրականության տեսանկյունից խնդրահարույց համարվել, եթե այն խաթարում և արգելափակում է **Սահմանադրության գերակայության ապահովումը՝ վտանգելով մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների ու ազատությունների արդյունավետ պաշտպանության համակարգը, ներառյալ՝ արդյունավետ դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքները:**

Արդյունավետ դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքների վերաբերյալ և՛ Սահմանադրական դատարանը, և՛ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արտահայտել են առանցքային իրավական դիրքորոշումներ, մասնավորապես.

- դատավարական որևէ առանձնահատկություն կամ ընթացակարգ չի կարող խոչընդոտել կամ կանխել դատարան դիմելու իրավունքի արդյունավետ իրացման հնարավորությունը, իմաստագրվել դատական պաշտպանության սահմանադրական/կոնվենցիոն իրավունքը կամ դրա իրացման արգելք հանդիսանալ,

- դատարանի (արդարադատության) մատչելիությունը կարող է ունենալ որոշակի սահմանափակումներ, որոնք չպետք է խաթարեն այդ իրավունքի բուն էությունը,

- դատարանի մատչելիության սահմանադրական/կոնվենցիոն իրավունքի սահմանափակումը իրավաչափ չէ, եթե կիրառված միջոցների և հետապնդվող նպատակի միջև չկա համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն՝ գործնական և արդյունավետ իրավունքների երաշխավորման ապահովմամբ:

Սահմանադրությամբ ամրագրվել է, որ հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարգավորելիս օրենքները սահմանում են այդ իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր (Սահմանադրության 75-րդ հոդված):

Ընդ որում, ինչպես հիշյալ, այնպես էլ սահմանադրական վերաբերելի այլ նորմերի համատեքստում վիճարկվող դրույթի սահմանադրականությունը որոշելիս Սահմանադրական դատարանը պետք է գնահատի թե՛ այդ դրույթը և թե՛ ձևավորված իրավակիրառական պրակտիկան («Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմա-

նադրական օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Վերջինիս գնահատման արդյունքում է ապահովվում նաև գործի օբյեկտիվ, բազմակողմանի և լրիվ քննությունը:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը և նկատի ունենալով սույն գործով Սահմանադրական դատարանի մոտեցումներն ու եզրահանգումները՝ ՄԴՈ-1639 որոշումը հիմնավոր, հետևաբար, ընդունելի չենք համարում: Այսպես՝

1. ՄԴՈ-1639 որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը գործով վիճարկվող դրույթի սահմանադրականությունը որոշելիս անհրաժեշտ է համարել անդրադառնալ **միայն մեկ հարցադրման**. «արդյո՞ք վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտի սահմանադրականության գնահատման գործով Սահմանադրական դատարանի կողմից ձայների հավասարության հետևանքով ըստ էության որոշում չընդունվելու դեպքում դիմումը մերժված համարելու վերաբերյալ իրավակարգավորմամբ խաթարվում է Սահմանադրությամբ երաշխավորված՝ անձի դատական պաշտպանության իրավունքը»:

Նախ՝ հարկ ենք համարում նշել՝ չնայած սահմանադրական այն նորմին, որ Մարդու իրավունքների պաշտպանը կարող է Սահմանադրական դատարան դիմել Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետում թվարկված նորմատիվ իրավական ակտերի՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով, միաժամանակ սահմանադրական նորմ, պատվիրան է այն, որ Սահմանադրական դատարանը սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է ապահովելու համար Սահմանադրության գերակայությունը: Ուստի, Սահմանադրական դատարանը բարձրացված սահմանադրականության հարցով որոշում պետք է կայացնի ոչ միայն Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին, այլ Սահմանադրության բոլոր դրույթներին համապատասխանությունը պարզելով:

Սահմանադրական դատարանը նաև վերը նշվածի համատեքստում, բարձրացված սահմանադրականության հարցի շրջանակներում ՄԴՈ-1639 որոշման մեջ պետք է նաև անդրադառնար, հստակ ու ամբողջական դիրքորոշումներ արտահայտեր հետևյալ հարցադրումների վերաբերյալ.

- արդյո՞ք վիճարկվող դրույթի իրավակարգավորմամբ չի խաթարվում Սահմանադրական դատարանի կողմից սահմանադրական առաքելություն իրականացնելու

սահմանադրական նորմերի էությունը՝ հաշվի առնելով, որ դիմումի հիման վրա Սահմանադրական դատարանն արդեն իսկ գործն ընդունել է քննության, իրականացնում է սահմանադրական արդարադատություն, սակայն դրա արդյունքում չի ընդունվում որոշում,

- արդյո՞ք վիճարկվող դրույթի իրավակարգավորումը հավասարագոր և/կամ համադրելի է նորմատիվ ակտերի իրավաչափությունը իրավական ֆիլցիայով որոշելու հետ, եթե՝ այո, ապա որո՞նք են դրա սահմանադրական հիմքերը,

- արդյո՞ք վիճարկվող դրույթի իրավակարգավորումը խնդրահարույց չէ անձի արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքի, ի մասնավորի՝ անձի՝ իր գործի ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունքի ապահովման տեսանկյունից,

- արդյո՞ք վիճարկվող դրույթի իրավակարգավորումը և դրա իրավակիրառական պրակտիկան խնդրահարույց չեն դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգերի և ընթացակարգերի օրենքով սահմանված լինելու սահմանադրական պահանջի տեսանկյունից:

2. Փաստ է, որ սահմանադրական արդարադատության մարմինների, միջազգային կառույցների՝ սահմանադրական արդարադատության հետ կապված դիրքորոշումները, գիտական, տեսական դատողությունները և վերլուծությունները չեն գտնվում նախասկզբնական վիճակում: Դրանք սահմանադրական արդարադատության առավել քան 100-ամյա իրողության ժամանակահատվածում ինչպես ձևավորվել են, այնպես էլ գտնվում են շարունակական զարգացման մեջ:

Սահմանադրական դատարանը սահմանադրական արժեքների, սկզբունքների, նորմերի, ինստիտուտների վերաբերյալ իր արտահայտած իրավական դիրքորոշումներն սկզբնական շրջանում կրկնել և վկայակոչել է առավելապես նաև դրանք արմատավորելու համար: Սակայն հետագայում այդ դիրքորոշումները սոսկ կրկնելը և վկայակոչելը, առանց դրանք զարգացնելու կամ փոփոխելու, պարզապես ծանրաբեռնում են Սահմանադրական դատարանի որոշումները և անկախ դիտորդի մոտ կարող են ստեղծել տպավորություն, որ Սահմանադրական դատարանի որոշումներին հաղորդվում է ծավալ: Ավելին, եթե այդ վկայակոչումներից հետո նույն որոշման

մեջ Սահմանադրական դատարանն արտահայտում է չափազանց լայն մեկնաբանելի, ամբողջական լուծում չտվող, ինչպես նաև վկայակոչված դիրքորոշումներին հակառակ դատողություններ, դիրքորոշումներ, ապա չի կարող չարձանագրվել, որ որոշումն առնվազն իր տրամաբանական ամբողջականության առումով ունի խնդիրներ, առկա են ներքին հակասություններ: Մասնավորապես.

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.2-րդ կետում նշված է. «Ընդ որում՝ դատական պաշտպանության իրավունքը երաշխավորվում է ոչ միայն դատարան դիմելու հնարավորություն ապահովելով, այլ նաև վեճին վերջնական լուծում տալու իրական հնարավորության գոյությամբ»: Նախ՝ «իրական հնարավորության գոյություն» արտահայտությունն ինքնին չափազանց լայն մեկնաբանելի է: Երկրորդ՝ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը պետք է երաշխավորվի ոչ թե սուկ «վեճին վերջնական լուծում տալու իրական հնարավորության գոյությամբ», այլ **«վեճին վերջնական լուծում տալու իրական հնարավորության գոյության ապահովմամբ»**, այսինքն՝ Սահմանադրական դատարանի ըստ էության որոշումն ստանալու իրավունքի ապահովմամբ: Միաժամանակ, դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի երաշխավորման համար պետք է լինեն այդ իրավունքի արդյունավետ իրականացման անհրաժեշտ օրենսդրական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.2-րդ կետում նշված է նաև. «...Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սահմանադրական արդարադատության մատչելիության իրավունքն ընդգրկում է նաև նորմատիվ իրավական ակտի սահմանադրականության վիճարկման հարցով Սահմանադրական դատարանի կողմից ըստ էության որոշում ստանալու իրավունքը»: Հարկ է նշել, որ հիշյալ դիրքորոշումը մասնակի շեշտադրում է պարունակում և առավել նպատակահարմար կլիներ, որ այն ձևակերպվեր ընդհանուր՝ Սահմանադրական դատարանի որոշում ստանալու իրավունքի առումով (այսինքն՝ ոչ միայն ըստ էության որոշման առումով): Բացի դրանից, ՄԴՈ-1639 որոշման մեջ Սահմանադրական դատարանի հիշյալ դիրքորոշումը ոչ միայն զարգացված չէ, այլև առնվազն հաջորդող դիրքորոշումների հետ ունի հակասություններ:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.3-րդ կետում նշված է. «Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ վիճարկվող իրավակարգավորման սահմանադրականության

հարցը մի կողմից՝ գտնվում է դատական պաշտպանության իրավունքի, իսկ մյուս կողմից՝ Սահմանադրական դատարանի գործունեության վերաբերյալ սահմանադրական կարգավորումների տիրույթում: Հիշյալ մոտեցումն անընդունելի ենք համարում, քանի որ **Սահմանադրական դատարանի գործունեության կարգի դրույթներն ածանցյալ են դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքին** և չեն կարող գտնվել նույն մակարդակում: Այս մոտեցումն ընդգծում է ՄԴՈ-1639 որոշման մեջ նախորդիվ վկայակոչված՝ Սահմանադրական դատարանի արտահայտած դիրքորոշումների հետ տրամաբանական միասնականության խզումը և հակասում է, մասնավորապես, դատական պաշտպանության իրավունքի սահմանադրաիրավական էությանը, դատարանի մատչելիության իրավունքի վերաբերյալ 2018 թվականի հունիսի 19-ի ՄԴՈ-1420 որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.4-րդ կետում նշված է. «Հաշվի առնելով այն բացառիկ լիազորությունը, որով օժտված է Սահմանադրական դատարանը՝ համապատասխան որոշումներով Սահմանադրության մեկնաբանության լույսի ներքո ներազդելու, մասնավորապես, ժողովրդի բարձրագույն ներկայացուցչական մարմնի՝ Ազգային ժողովի կամարտահայտության արդյունքով ձևավորված որևէ նորմի բովանդակության բացահայտման և ընկալման վրա...»: Նախ՝ «ժողովրդի բարձրագույն ներկայացուցչական մարմնի՝ Ազգային ժողովի» արտահայտության մասով հարկ է նշել, որ Սահմանադրության 88-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Ազգային ժողովը ժողովրդի ներկայացուցչական մարմինն է»: Այսինքն՝ Սահմանադրությունը չի ամրագրել «**բարձրագույն**» եզրույթը, քանի որ Ազգային ժողովը ժողովրդի միակ ներկայացուցչական մարմինն է, ոչ թե բարձրագույն: Եթե Սահմանադրական դատարանը ցանկացել է ընդգծել ներկայացուցչական մարմինների մեջ Ազգային ժողովի տեղը, ապա որպես ներկայացուցչական մարմին՝ համայնքի ավագանին չի ներկայացնում ողջ ժողովրդին, այլ միայն համայնքի բնակչությանը: Իսկ այլ ներկայացուցչական մարմին հայ ժողովուրդը չունի: Ուստի, Սահմանադրական դատարանը պետք է առնվազն ձեռնպահ մնա և առանձին եզրույթներով սահմանադրական մարմիններին չհաղորդի սահմանադրական սահմանումներից դուրս բովանդակություն: Այնուհետև՝ Սահմանադրական դատարանն իր որոշումներով ոչ թե ներազդում է որևէ նորմի բովանդակության բացա-

հայտման և ընկալման վրա, ինչպես նշված է ՄԴՈ-1639 որոշման հիշատակված դիրքորոշման մեջ, այլ **բացահայտում** է այդ նորմի իրավական բովանդակությունը և համադրում վերաբերելի սահմանադրական նորմերի հետ՝ դրա սահմանադրականությունը պարզելու նպատակով:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.4-րդ կետում նշված է նաև. «Սահմանադրական դատարանը ... նորմատիվ իրավական ակտի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ գաղտնի քվեարկության արդյունքում հանրությանն է ներկայացնում իր այն որոշումը, որն ընդունվել է դատավորների ձայների մեծամասնության արդյունքում»: Այս դատողությունը պարունակում է կոպիտ սխալ: Ո՛չ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը և ո՛չ Սահմանադրական դատարանի աշխատակարգը չեն նախատեսում նորմատիվ իրավական ակտի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ որոշման ընդունում **գաղտնի** քվեարկության արդյունքում: Ավելին, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Սահմանադրական դատարանի որոշումները և եզրակացություններն ընդունվում են **բաց քվեարկությամբ**՝ դատավորների անվանական հարցման միջոցով»: Նույն օրենքի 59-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ «Քվեարկության անվանական արդյունքները հրապարակման ենթակա չեն», ինչը բնավ նույնական չէ գաղտնի քվեարկության հետ: Սահմանադրական դատարանի աշխատակարգը գաղտնի քվեարկություն նախատեսել է միայն Սահմանադրական դատարանի նախագահի և փոխնախագահի ընտրություն կատարելու համար: Հարկ ենք համարում նշել նաև, որ Սահմանադրական դատարանի որոշումներին բնութագրական չէ հրապարակախոսական ոճը, ի մասնավորի՝ ինչպես ՄԴՈ-1639 որոշման հիշատակված կետում նշված է. «Սահմանադրական դատարանը ... հանրությանն է ներկայացնում իր այն որոշումը...»: Սահմանադրական դատարանի որոշումները հրապարակվում են:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.4-րդ կետում նշված է նաև. «**Չայների մեծամասնությամբ որոշում կայացնելու սահմանադրաիրավական պահանջն ուղղված է Սահմանադրական դատարանի նկատմամբ հանրային իշխանության վստահության ժողովրդավարական պետության համար ընդունելի բարձր աստիճանի ապահովմանը**»: Հիշյալ դա-

տողությունն անհիմն և անընդունելի ենք համարում: Այն ստեղծում է «Սահմանադրական դատարանի ճգնաժամ» արհեստականորեն ներմուծված գաղափարախոսությանը երկրորդելու, ինչպես նաև իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սահմանադրական սկզբունքի իմաստագրկմանը հանգեցնելու տպավորություն: Սահմանադրական դատարանն ինքն է հանրային իշխանության մարմին, ընդամին՝ **անկախ մարմին է**, որը հանրային իշխանության վստահության կարիք չունի և չի կարող ունենալ: Իսկ ձայների մեծամասնությամբ որոշում ընդունելը բնորոշ է ցանկացած կոլեգիալ մարմնի: Դա չի նշանակում, որ, օրինակ՝ սովորական դատարանների դատավորների կողմից միանձնյա որոշումների կայացումը «պակաս» ժողովրդավարական է, իսկ, օրինակ՝ Հանրապետության նախագահի կամ վարչապետի կողմից որոշումների միանձնյա կայացումը ժողովրդավարական չէ:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.4-րդ կետի վերոհիշյալ դիրքորոշմանը հաջորդում է հետևյալ ամրագրումը. «Սահմանադրական դատարանը համանման դիրքորոշում է հայտնել նաև 2017 թվականի նոյեմբերի 10-ի ՄԴՈ-1384 որոշմամբ, որի շրջանակներում անդրադառնալով հանրային իշխանության կոլեգիալ մարմնի գործունեության առանձնահատկություններին՝ արձանագրել է...»: Նախ՝ Սահմանադրական դատարանի ՄԴՈ-1639 որոշման մեջ մեջբերված՝ ՄԴՈ-1384 որոշմամբ **չի արտահայտվել** «Սահմանադրական դատարանի նկատմամբ հանրային իշխանության վստահության» վերաբերյալ որևէ, այդ թվում՝ համանմանին մոտ, դիրքորոշում: Իրականության հետ աղերսներ չունեցող նմանատիպ մոտեցումները կարող են խաթարել Սահմանադրական դատարանի նկատմամբ հանրային վստահությունը: Մյուս կողմից՝ Սահմանադրական դատարանի նախկինում արտահայտած դիրքորոշումների սուկ վկայակոչումը, ինչպես վերը նշել ենք, ծանրաբեռնում է Սահմանադրական դատարանի որոշումը՝ առավել ևս, եթե այն առնվազն չի զարգացվում, որի անհրաժեշտությունը, տվյալ դեպքում՝ ՄԴՈ-1384 որոշմամբ կոլեգիալության վերաբերյալ արտահայտած դիրքորոշման մասով, մեր կարծիքով, առկա էր:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.5-րդ կետում նշված է. «Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ձայների հավասար բաշխվելը գործով վերջնական որոշում կայացնելու անհնարիության մասնակի դրսևորում է, և գործնականում չեն բացառվում

իրավիճակներ, որոնք ևս կարող են հանգեցնել դատավորների ձայների մեծամասնությամբ որոշում կայացնելու անհնարինության: Այսպես՝ նման իրավիճակի օրինակ է, երբ դատավորների ձայների մեծամասնությունը ձևավորվում է ոչ թե ընդհանուր (ինը), այլ նիստին ներկա դատավորների թվից (վեց դատավորի մասնակցության պայմաններում չորս դատավորի ձայների մեծամասնություն), որի պարագայում կոնկրետ գործով ըստ էության վերջնական որոշման կայացումը ևս անհնար կդառնա, քանի որ դրա համար անհրաժեշտ է դատավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնություն՝ առնվազն հինգ դատավոր»: Հարկ է նշել, սակայն, որ, եթե Սահմանադրական դատարանը կատարում է փաստացի իրավիճակի արձանագրում՝ առանց դրա վերաբերյալ վերլուծության և կոնկրետ դիրքորոշում արտահայտելու, ապա այս դեպքում ևս որոշումն անհարկի ծանրաբեռնվում է: Այս առումով պետք է նշենք նաև, որ ՄԴՈ-1639 որոշման 4.5-րդ կետում նշված դեպքերի համար «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը չի սահմանել, որ դիմումը համարվում է մերժված:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.6-րդ կետում նշված է. «Անհնարինությունը կարող է իրողություն դառնալ միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանը գործի քննությունն իրականացնում է ոչ ամբողջական կազմով՝ միևնույն ժամանակ կաշկանդված լինելով գործի քննության համար սահմանված հստակ և բավականին սեղմ ժամկետներով»: Նախ՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով, մասնավորապես, վերացական սահմանադրական վերահսկողության հարցերով սահմանված է գործով որոշում ընդունելու առավելագույնը իննամսյա ժամկետ, որը, մեր կարծիքով, բնավ սեղմ չէ: Մյուս կողմից՝ **եթե անհնարինությունը պայմանավորվում է նաև նշված սեղմ ժամկետներով, ապա պետք է հենց սույն գործով անդրադարձ կատարվեր նաև այդ ժամկետները սահմանող դրույթների սահմանադրականության հարցին, ինչը չի կատարվել:**

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.6-րդ կետում նշված է նաև. «Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության և որոշում կայացնելու համար օրենսդրորեն սահմանված նման սեղմ ժամկետների առկայությունը գործնականում հանգեցնում է իրավիճակների, երբ անհնար է դառնում գործերի դատաքննության համար դատական նիս-

տերի օրակարգը ձևավորել այն տրամաբանությամբ, որ ապահովվի Սահմանադրական դատարանի բոլոր դատավորների մասնակցությունը դատաքննությանը, որի պարագայում, ի թիվս այլնի, կբացառվի ձայների հավասարության հնարավորությունը»: Հարկ է նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով տարբեր վարույթների համար սահմանված են տարբեր ժամկետներ, և հիշյալ դատողությունը խիստ պայմանական է: Այն չի կարող վերաբերել, օրինակ, գործով որոշում ընդունելու առավելագույնը իննամսյա ժամկետին, որը սահմանված է վերացական սահմանադրական վերահսկողության վարույթի համար, այն լուրջ վերապահմամբ կարող է վերաբերել նաև գործով որոշում ընդունելու առավելագույնը վեցամսյա ժամկետ ունեցող վարույթներին, քանի որ Սահմանադրական դատարանը և Սահմանադրական դատարանի բնականոն գործունեության ապահովման համար պատասխանատուն ունեն նաև այդ ժամկետների սահմաններում իրավական գործիքակազմ, որպեսզի կանխեն ձայների հավասարությամբ դիմումը մերժված համարվելու հավանականությունը: **Իսկ եթե դա բավարար չէր, ապա սույն գործով պետք է քննության առարկա լիներ նաև այդ գործիքակազմի սահմանադրականության հարցերի պարզումը, ինչը չի կատարվել:** Բացի դրանից, ՄԴՌ-1639 որոշման 4.6-րդ կետում նշված դատողության մեջ օգտագործված է «դատական նիստերի օրակարգը ձևավորել» ձևակերպումը, որը ոչ միայն սահմանված չէ ո՛չ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի, ո՛չ Սահմանադրական դատարանի աշխատակարգի որևէ դրույթով, այլ նաև բովանդակային առումով բնութագրական չէ Սահմանադրական դատարանի գործունեությանը: Սահմանադրական դատարանը յուրաքանչյուր գործով սահմանում է դատաքննությունն սկսելու ժամանակը, որի հիման վրա հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի նիստերի ժամանակացույցը, ինչպես դա նախատեսված է Սահմանադրական դատարանի աշխատակարգով:

ՄԴՌ-1639 որոշման 4.8-րդ կետում նշված է. «Ավելին, Սահմանադրության «Օրինականության սկզբունքը» վերտառությամբ 6-րդ հոդվածից և օրենսդիր մարմնի բարեխիղճ գործելու կանխավարկածից բխում է, որ վերջինս, կաշկանդված լինելով սահմանադրական պատվիրաններով, պետք է ընդունի Սահմանադրությանը չհակա-

սող նորմեր...»: Տարակուսելի է, թե Սահմանադրության n^o ր նորմից է ածանցվում այս մոտեցումը: Եթե խոսքն իրավաչափ գործելու պահանջի մասին է, ապա դա օրինականության հիմնարար սահմանադրական սկզբունքի պահանջ է, որը վերաբերում է հանրային իշխանության բոլոր մարմիններին, այլ ոչ միայն օրենսդրին: Բարեխիղճ գործելու կանոնն առավելապես պետք է ուղղված լինի այն դեպքերին, երբ հանրային իշխանության մարմինը գործում է իրավաչափորեն, սակայն չարաշահում է ձևական պահանջները կամ այլ կերպ գործում է օրենքի տառին համապատասխան, բայց ոգուն հակառակ: Բարեխիղճությունն ու օրինականությունը տարբեր հարթություններում են: Ինչ վերաբերում է ՄԴՈ-1639 որոշման 4.8-րդ կետում հաջորդիվ որպես եզրահանգում նշած այն դատողությանը, որ «...**օրինադրույթը պետք է համարվի Սահմանադրությանը համապատասխանող, քանի դեռ Սահմանադրական դատարանի կողմից չի ճանաչվել Սահմանադրությանը հակասող**», ապա պետք է նշենք, որ «օրինադրույթի» (ենթադրաբար՝ իրավադրույթի) սահմանադրական լինելու կանխավարկածը **պայմանավորված չէ միայն օրենսդրի կողմից օրինականության սկզբունքի սահմանադրական պատվիրանով կաշկանդված լինելու հանգամանքով:**

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.8-րդ կետում նշված է նաև. «Սահմանադրական դատարանի դիտարկմամբ օրենսդրի այս մոտեցումը **մի կողմից հիմնված է նորմերի սահմանադրականության կանխավարկածի վրա (մերժման մասով), մյուս կողմից՝ (ըստ էության որոշում չկայացնելու, չպատճառաբանելու մասով)**՝ կոչված է երաշխավորելու **անձի սահմանադրական արդարադատության իրավունքը**»: Այս առումով նշենք, որ որոշման ֆիկտիվ կայացումը մի բան է, իսկ կայացված որոշման չպատճառաբանումը՝ լրիվ այլ բան: **Իրավական պետությունում անթույլատրելի է չպատճառաբանված, այսինքն՝ անհիմն դատական ակտերի կայացումը:**

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.8-րդ կետում նշված է նաև. «...օրենքի սահմանադրականության կանխավարկածը հանգեցնում է կասկածի դեպքում օրենքը որպես Սահմանադրությանը համապատասխանող մեկնաբանելու պահանջին»: Սահմանադրական դատարանը, ըստ էության, այս պահանջը վերագրել է նաև ինքն իրեն, այն դեպքում, երբ **ենթադրյալ հակասահմանադրականության հիմնավորումներով** դիմումի հիման վրա գործը քննության է ընդունում բարձրացված հարցի սահմանադրականությունը

որոշելու համար: Սահմանադրականության կանխավարկածը չի կարող լինել սահմանադրական արդարադատության իրականացման արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշում չընդունելու հիմնավորում՝ ելնելով, նախևառաջ, սահմանադրական պատվիրանի պահանջից՝ ապահովելու Սահմանադրության գերակայությունը:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.8-րդ կետում նշված է նաև. «...դիմումը մերժված համարելը հիմնված է իրավական պետության սկզբունքից բխող իրավական որոշակիության սկզբունքի բաղադրատարր հանդիսացող նորմերի սահմանադրականության կանխավարկածի վրա...»: Ի թիվս վերոնշյալի՝ առավել ևս առանց Սահմանադրության վերաբերելի նորմերի մեկնաբանության նման հետևությունը համարում ենք անհիմն: Իրավական ակտերի իրավաչափության կանխավարկածը կապված է ոչ միայն որոշակիության հետ, այլ նաև օրինականության, ինչպես նաև ընդհանրապես իրավական պետության հիմնարար սկզբունքի հետ:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.8-րդ կետում նշված է նաև. «Անդրադառնալով վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտի կամ դրույթի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի կողմից դատավորների ձայների հավասարության հետևանքով ըստ էության որոշում կայացնելու անհնարինության դեպքում դիմումը մերժված համարելու պարագայում պատճառաբանված դատական ակտ չկայացնելու հիմնահարցին՝ Սահմանադրական դատարանը հայտնում է, որ նման կարգավորումն ինքնին ուղղված է անձի՝ սահմանադրական արդարադատության իրավունքի երաշխավորմանը: Այսպես՝ Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է Սահմանադրական դատարանի որոշման և եզրակացության վերջնական լինելն ու հրապարակման պահից ուժի մեջ մտնելը»: Պետք է արձանագրել, որ հիշյալ դատողությունը հիմնավոր չէ, և մտքերի միջև որևէ պատճառահետևանքային կապ չկա:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.8-րդ կետում նշված է նաև. «...դիմումը մերժված համարելու պայմաններում վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտի սահմանադրականության վերաբերյալ Դատարանի պատճառաբանությունների բացակայությունը, Սահմանադրության և «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի գործող կարգավորումների պայմաններում, ինքնին ուղղված է սահմանա-

դրական արդարադատության իրավունքի պաշտպանությանը, քանզի այն հնարավորություն է ընձեռում հետագայում տվյալ ակտի սահմանադրականության վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի կողմից այդ գործով դատավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ կայացված ըստ էության որոշում ստանալ: Անընդունելի մոտեցում է, որը հակասում է նաև դատական ակտերի պատճառաբանված լինելու վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի նախկինում արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին: ՄԴՈ-1639 որոշման հիշյալ կետում արտահայտված պատճառաբանությունների բացակայության վերաբերյալ դիրքորոշումը կարող է, նախադեպային դառնալով, առաջացնել նաև իրավական անվտանգության խնդիր դատական համակարգում, որն ակնհայտորեն լինելու է հետքայլ անձի դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի ապահովման առումով:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.8-րդ կետում նշված է նաև. «...Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սահմանադրական հավասարակշռություն ապահովելու նպատակով ... դիմումը մերժված համարելու իրավակարգավորումը չի խաթարում Սահմանադրությամբ երաշխավորված անձի դատական պաշտպանության իրավունքը...նորմատիվ իրավական ակտի սահմանադրականության վերաբերյալ որոշումները Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվում են դատավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ, որպիսի կերպով ընդունված որոշումն է միայն արտահայտում քննարկվող հարցի առնչությամբ կոլեգիալ մարմնի իրական կամքն ու ապահովում Սահմանադրական դատարանի հանդեպ հանրային վստահության բարձր մակարդակը»: Առնվազն անհասկանալի է, թե այս համատեքստում ի՞նչ է նշանակում «սահմանադրական հավասարակշռություն»: Բացի դրանից, ինչպես հիշյալ, այնպես էլ ՄԴՈ-1639 որոշման այլ կետերում որևէ ձևով պատճառաբանված չէ, թե ինչո՞ւ ձայների 4/3 հարաբերակցության պարագայում որոշում չի ընդունվում, իսկ օրինակ՝ 3/3 հարաբերակցության դեպքում նաև դիմումը համարվում է մերժված:

ՄԴՈ-1639 որոշման 4.9-րդ կետում նշված է. «Անդրադառնալով քննարկվող հարցի վերաբերյալ ձայների հավասարության դեպքում Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշում կայացնելու անհնարինության իրավիճակում տարբեր պետությունների օրենսդրությամբ ամրագրված կարգավորումներին՝ Սահմանադրական

դատարանը գտնում է, որ դրանք, ըստ էության, մոդելային տարբերակներ են՝ ուղղված իրավիճակային լուծումներին, ընդ որում՝ դրանք կարող են տարբերվել միմյանցից, սակայն բոլոր դեպքերում վերջիններիս նպատակը իրավունքի հնարավոր խախտումից ձեռնպահ մնալն է»։ Նախ՝ մեր կարծիքով, միջազգային փորձի առումով պետք է օրենսդրական կարգավորումները համադրվեն տվյալ երկրների սահմանադրական լուծումների հետ, նոր միայն դրանք համադրվեն հայաստանյան սահմանադրական լուծումների հետ, որից հետո կատարվեն եզրահանգումներ։ Մյուս կողմից՝ Սահմանադրական դատարանի որոշումներին հարիր չէ այլ երկրների օրենսդրությամբ ամրագրված կարգավորումները **մոդելային տարբերակներ** դիտարկելը, առավել ևս, երբ որևէ անդրադարձ չի կատարվում, թե այդ օրենսդրական լուծումները հենց տվյալ երկրների սահմանադրական արդարադատության մարմինների կողմից սահմանադրականության առումով ինչպես են գնահատվել։ Իսկ ինչ վերաբերում է միջազգային փորձի ուսումնասիրությունների արդյունքում ՄԴՈ-1639 որոշման հիշյալ կետում նշված Սահմանադրական դատարանի այն եզրահանգմանը, որ «Շեռնաբար՝ **ձայների հավասարության իրավիճակում որևէ լուծման ընտրություն չի կարող ոչ իրավաչափ համարվել՝ ի տարբերություն այլ լուծման, եթե ընտրված լուծման և սահմանափակվող իրավունքի միջև ապահովվում է ողջամիտ հավասարակշռություն**», ապա այն ոչ միայն խմբագրական շփոթի արդյունք է, այլև պարունակում է անորոշություն՝ «**ի տարբերություն այլ լուծման**» արտահայտության մասով։ Անհասկանալի է՝ ի՞նչ լուծման մասին է խոսքը, որի հետ համադրման արդյունքում կատարվում է պնդումը։

3. Սահմանադրական դատարանը ՄԴՈ-1639 որոշման եզրափակիչ մասում ամրագրել է, որ վիճարկվող դրույթը համապատասխանում է Սահմանադրությանը, այլ կերպ՝ սահմանադրականության տեսանկյունից խնդրահարույց չի համարել, որ եթե Սահմանադրական դատարանը քննարկվող հարցի վերաբերյալ ձայների հավասարության հետևանքով ըստ էության որոշում կամ եզրակացություն չի ընդունում, ապա դիմումը համարվում է մերժված։ Այս եզրահանգումը, մեր կարծիքով, **հակասում է ՄԴՈ-1639 որոշման պատճառաբանական մասում վկայակոչված, վերահաստատված և ամրագրված, մասնավորապես, այն իրավական դիրքորոշումներին, համաձայն որոնց՝**

- Սահմանադրական դատարանը՝ որպես իրավական համակարգում Սահմանադրության գերակայությունն ապահովող մարմին, իրականացնում է սահմանադրական արդարադատություն, որի միջոցով ապահովվում է մարդու հիմնարար իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը,

- սահմանադրական արդարադատության իրականացման արդյունքում ընդունվող ակտերն են որոշումներն ու եզրակացությունները,

- **սահմանադրական արդարադատության մատչելիության իրավունքն ընդգրկում է նաև նորմատիվ իրավական ակտի սահմանադրականության վիճարկման հարցով Սահմանադրական դատարանի կողմից ըստ էության որոշում ստանալու իրավունքը:**

Մեր վերոհիշյալ հետևությունը բխում է նաև գործի քննության շրջանակը սահմանափակելու Սահմանադրական դատարանի մոտեցումից, ՄԴՈ-1639 որոշման մեջ առկա խնդրահարույց դատողություններից, պատճառաբանություններից, դիրքորոշումներից, որոնց մասին նաև նախորդիվ նշել ենք:

Միաժամանակ հարկ ենք համարում ընդգծել հետևյալը.

ՄԴՈ-1639 որոշման մեջ Սահմանադրական դատարանը **որոշում չընդունելու և դիմումը մերժված համարելու տարբերությունը չի վերլուծել:** «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի վերլուծությունն առնվազն ի ցույց կդնեք, որ նորմատիվ իրավական ակտերի սահմանադրականությունը որոշելու ժամանակ դիմումը մերժելու մասին որոշման տեսակ գոյություն չունի, որ ձայների հավասարության պարագայում իրավական ֆիկցիայի միջոցով այն համարվի մերժված: Դիմումը մերժելու մասին որոշման տեսակ նախատեսված է միայն «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 79, 82, 83, 84 և 85-րդ հոդվածներով նախատեսված գործերով:

ՄԴՈ-1639 որոշման մեջ նշելով, որ օրենքի սահմանադրականության կանխավարկածը հանգեցնում է կասկածի դեպքում օրենքը որպես Սահմանադրությանը համապատասխանող մեկնաբանելու պահանջին, և շարունակելով, որ այն դեպքում, երբ վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտի սահմանադրականության վերաբերյալ ձայների հավասարության հետևանքով Սահմանադրական դատարանի կողմից ըստ

էության որոշում չի ընդունվում, դիմումը համարվում է մերժված՝ դրանով իսկ հաստատելով, որ վիճարկվող նորմի հակասահմանադրական լինելը սահմանված կարգով հաստատված չէ, **Սահմանադրական դատարանը փաստացի վիճարկվող դրույթի իրավակարգավորումը հավասարազոր և/կամ համադրելի է համարել նորմատիվ ակտերի իրավաչափությունը իրավական ֆիկցիայով որոշելու հետ:** Միաժամանակ ՄԴՌ-1639 որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը խնդրահարույց չի համարել ձայների հավասարության հետևանքով ըստ էության որոշում չընդունվելու դեպքում դիմումը մերժված համարելն առանց համապատասխան իրավական դիրքորոշումների հրապարակման, ինչպես նաև խնդրահարույց չի համարել Սահմանադրական դատարանի պատճառաբանությունների բացակայությունը: **Եվ դա այն դեպքում, որ իրավական պետությունում անթույլատրելի է չպատճառաբանված, այսինքն՝ անհիմն որոշումներ կայացնելը¹:**

ՄԴՌ-1639 որոշման մեջ Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարել նկատել, որ նորմի սահմանադրականության որոշման խնդրանքով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասություն ունեցող որոշ սուբյեկտների համար (օրինակ՝ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց) «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով հատկորոշված են հստակ ժամկետներ, հետևաբար՝ ձայների հավասարության հետևանքով ըստ էության որոշում չընդունվելու պարագայում նույն հարցի առնչությամբ Սահմանադրական դատարան դիմելիս նշված խումբ սուբյեկտները սահմանափակվելու են հիշյալ ժամկետների իմպերատիվ պահանջով, որպիսի պարագայում սահմանադրական արդարադատության իրավունքը, այնուամենայնիվ, պետք է գերակայի՝ երաշխավորելով դրա անխոչընդոտ իրացումը: Մինչև նույն ժամանակ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ այդ խնդրի լուծումն առավելապես ենթադրում է օրենսդրական կանոնակարգումներ, որպիսի

¹ Օրինակ, Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության իրավակարգավորումը և պրակտիկան այն է, որ ձայների հավասարության պարագայում համարվում է, որ Հիմնական օրենքի խախտում չի արձանագրվել, և Դաշնային սահմանադրական դատարանը **հրապարակում է** վիճարկվող դրույթի Հիմնական օրենքին համապատասխանության վերաբերյալ **որոշում:**

հարցն օրենսդիր մարմնի տիրույթում է և չի առնչվում սույն գործով խնդրո առարկա դրույթի սահմանադրականությանը:

Նման մոտեցումով Սահմանադրական դատարանը, մեղմ ասած, **շրջանցել է վիճարկվող դրույթի իրավակարգավորման՝ անձի արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքի, ի մասնավորի՝ անձի՝ իր գործի ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունքի ապահովման տեսանկյունից սահմանադրականության հարցը գնահատելը, ինչը, սակայն, պետք է լիներ սույն գործով եզրահանգման համար պարզման ենթակա առանցքային հարցերից մեկը:**

Ավելին, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը գործի քննության համար սահմանել է այնպիսի առավելագույն ժամկետներ, որոնք կանխավարկածի ուժով ողջամիտ են: Եթե Սահմանադրական դատարանի մոտեցումն է, որ տվյալ սուբյեկտի նույն հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելը խնդրի լուծում է, ապա առաջանում է գործը ողջամիտ ժամկետում քննելու խնդիրը, քանի որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով սահմանված ժամկետներից երկու անգամ ավել ժամկետում գործի ըստ էության քննությունը, որևէ պարագայում չի կարող համարվել ողջամիտ ժամկետում գործի քննություն:

ՄԴՈ-1639 որոշման մեջ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ գործող օրենսդրական կարգավորումները միտված են սահմանադրաիրավական վեճի քննության ընթացքում դատավորների ձայների հավասարության դեպքում Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշում կայացնելու անհնարինության իրավիճակի լուծմանն այն հաշվառմամբ, որ **առկա իրավական կառուցակարգերի պայմաններում երաշխավորվում է Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավասու սուբյեկտների՝ նույն սահմանադրաիրավական վեճի կապակցությամբ կրկին սահմանադրական արդարադատություն հայցելու իրավունքը:**

Նախ՝ անհասկանալի է, թե ինչպես կարող է կրկին դիմելը համարվել երաշխիք: Բացի դրանից, Սահմանադրական դատարանը վերոհիշյալ **անվերապահ պնդումները չէր կատարի**, եթե սահմանադրաիրավական կարգավորումների համալիր վերլուծության արդյունքները ներկայացնեք ՄԴՈ-1639 որոշման մեջ: Ի

մասնավորի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 69-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Անհատական դիմումները կարող է Սահմանադրական դատարան ներկայացնել ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը դատական պաշտպանության բոլոր միջոցները սպառելուց՝ վերջնական դատական ակտն օրինական ուժի մեջ մտնելուց ոչ ուշ, քան վեց ամիս հետո»: Իսկ նույն օրենքի 5-րդ մասի համաձայն՝ «Անհատական դիմումներով գործի քննությունը...կարող է մերժվել նաև այն դեպքերում, երբ...լրացել է Սահմանադրական դատարանի դիմելու համար սույն հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված վեցամսյա ժամկետը»:

Հարց է առաջանում՝ վերոհիշյալ իրավակարգավորումների պարագայում ինչպե՞ս է երաշխավորվելու (ենթադրաբար՝ ապահովվելու) անձի՝ նույն սահմանադրաիրավական վեճի կապակցությամբ կրկին սահմանադրական արդարադատություն հայցելու իրավունքը, երբ Սահմանադրական դատարանը ձայների հավասարության հետևանքով ըստ էության որոշում կամ եզրակացություն չի ընդունել, և **դիմումը համարվել է մերժված**, իսկ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 69-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված վեցամսյա ժամկետը լրացել է:

Առաջանում է մեկ այլ հարց ևս. ինչպե՞ս է երաշխավորվելու Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավասու սուբյեկտների՝ նույն սահմանադրաիրավական վեճի կապակցությամբ **կրկին** սահմանադրական արդարադատություն հայցելու իրավունքը, երբ Սահմանադրական դատարանի կողմից ձայների հավասարության հետևանքով ըստ էության որոշում կամ եզրակացություն չընդունվելու և դիմումը մերժված համարվելուց հետո, օրինակ՝ Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավասու սուբյեկտը Սահմանադրությամբ նախատեսված նույն հիմքով և ժամկետում այլևս իրավասու չէ դիմելու Սահմանադրական դատարան (մասնավորապես, Հանրապետության նախագահի դեպքում, երբ վերջինս քսանմեկօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարան է դիմում Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրենքի սահմանադրականության հարցով, և դիմումը մերժված համարվելուց հետո վիճարկվող օրենքն արդեն ստորագրվել ու հրապարակվել է), ինչպես նաև, երբ Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավասու սուբյեկտն այլևս չի համարվում Սահմանադրական դատարանի դիմող սուբյեկտ՝ պայմանավորված տվյալ սուբյեկտի

լիազորությունների ավարտով, օրինակ՝ պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի, համայնքի ղեկավարի դեպքում: Ի դեպ, Հանրապետության նախագահի և համայնքի ղեկավարի դիմումները մերժված համարվելու պրակտիկա Սահմանադրական դատարանում արձանագրվել է 2021 թվականին, որի մասին ստորև անդրադարձ կատարվում է:

Այս հարցերի պատասխանը Սահմանադրության և «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի իրավակարգավորումներով հստակ ամրագրված է՝ տվյալ դեպքերում դիմումների հիման վրա գործերի քննությունը մերժվում է:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը և Սահմանադրական դատարանի աշխատակարգը, մասնավորապես, սահմանում են դիմումի գրանցման, դիմումի նախնական ուսումնասիրման, գործը քննության ընդունելու, գործի քննությունը մերժելու, գործը դատաքննության նախապատրաստելու, գործի վարույթը կասեցնելու, գործի վարույթը վերսկսելու, գործի քննության ժամկետը երկարաձգելու, դատաքննությունը հետաձգելու, մինչև գործով զեկուցողի կողմից Սահմանադրական դատարանի ըստ էության որոշման կամ եզրակացության նախագիծը ներկայացնելը՝ Սահմանադրական դատարանի աշխատակարգային նիստում Սահմանադրական դատարանի մյուս դատավորների նախնական դիրքորոշումը պարզելու, Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշում և եզրակացություն ընդունելու կարգը և ժամկետները: Ի դեպ, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է գործի քննության ժամկետը երկարաձգելու հստակ պահանջ՝ այն կատարվում է Սահմանադրական դատարանի աշխատակարգային որոշմամբ, որը պետք է լինի **պատճառաբանված**²: «Սահմանադրական դատա-

² Մեր կարծիքով վերանայման ենթակա է Սահմանադրական դատարանի այն պրակտիկան, որ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան աշխատակարգային որոշումներում որպես գործի քննության ժամկետը երկարաձգելու պատճառաբանություն, որպես կանոն, նշվում է ընդհանրական՝ «ելնելով լրացուցիչ ուսումնասիրություններ կատարելու անհրաժեշտությունից» ձևակերպումը՝ առանց կոնկրետ նշելու պատճառաբանությունները: Այս պրակտիկան անկախ դիտորդի մոտ կարող է ստեղծել նաև Սահմանադրական դատարանի ըստ էության որոշում կայացնելը սուբյեկտիվորեն երկարաձգելու տպավորություն, որը

րանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է նաև, որ Սահմանադրական դատարանի բնականոն գործունեությունն ապահովում է Սահմանադրական դատարանի նախագահը, որը գործով զեկուցողի հետ համատեղ նախապատրաստում է Սահմանադրական դատարանի նիստերը:

ՄԴՌ-1639 որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը **չի գնահատել** սույն գործով վիճարկվող դրույթը վերոհիշյալ իրավակարգավորումների համատեքստում, ինչպես նաև վիճարկվող դրույթի իրավակիրառական պրակտիկան, մասնավորապես՝ դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգերի և ընթացակարգերի՝ օրենքով սահմանված լինելու սահմանադրական պահանջի տեսանկյունից:

Սահմանադրական դատարանի իրավակիրառական պրակտիկայում 1996 թվականի մարտի 13-ից³ առ 2022 թվականի մարտի 15-ը ներառյալ ձայների հավասարության հետևանքով ընդամենը **4 գործերով⁴ են դիմումները համարվել մերժված:** Ուշագրավ է, որ դրանցից **1 գործով** դիմումը համարվել է մերժված **2014 թվականի հունիսի 17-ին**, իսկ մյուս **3 գործերով** դիմումները համարվել են մերժված **2021 թվականի սեպտեմբերի 8-ին**, **2021 թվականի հոկտեմբերի 12-ին** և **2021 թվականի նոյեմբերի 16-ին:**

Փաստենք նաև մեկ այլ ուշագրավ հանգամանք. **2018 թվականի մայիսի 4-ից⁵ առ 2020 թվականի հունիսի 26-ը ներառյալ՝** Սահմանադրական դատարանն ընդունել է թվով 135 ըստ էության որոշումներ, որոնց մեծ մասն **ընդունվել է Սահմանադրական դատարանի 8 դատավորների կազմով** (որոշներն ընդունվել են Սահմանադրա-

կարող է վտանգել նաև Սահմանադրական դատարանի դիմող սուբյեկտի՝ այդ որոշումն ստանալու իրավունքը:

³ Սահմանադրական դատարանի կազմավորումից հետո նրա ընդունած առաջին՝ ՄԴՌ-1 որոշման ընդունման ամսաթիվն է:

⁴ Հիշյալը նշել ենք Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի տրամադրած տեղեկատվության հիման վրա:

⁵ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի ուժի մեջ մտնելուց հետո (2018 թվականի ապրիլի 9-ից) Սահմանադրական դատարանի ընդունած առաջին ըստ էության որոշման (ՄԴՌ-1412) ամսաթիվն է:

կան դատարանի 6-7 դատավորների կազմով): Հիշյալ ժամանակահատվածում **չի արձանագրվել** քննարկվող հարցի վերաբերյալ ձայների հավասարության հետևանքով ըստ էության որոշում ընդունված չլինելու դեպք, և, ըստ այդմ՝ **որևէ դիմում չի համարվել մերժված:**

Սույն գործով վիճարկվող դրույթի իրավակիրառական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը, մասնավորապես, ցույց է տալիս.

1) Սահմանադրական դատարանը **2021 թվականի հունվարի 15-ի ՄԴԱՌ-2 աշխատակարգային որոշմամբ քննության է ընդունել** «ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության հարկային օրենսգրքի 416-րդ հոդվածի 1-5.1-րդ մասերի և 422-րդ հոդվածի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Հիշյալ դիմումը Սահմանադրական դատարան է մուտքագրվել 2020 թվականի դեկտեմբերի 9-ին:

Սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ ՄԴԱՌ-2 աշխատակարգային որոշմամբ **գործի դատաքննությունն սկսելու ժամկետ է սահմանվել 2021 թվականի ապրիլի 27-ը**, որը գործով զեկուցողի միջնորդությունների հիման վրա **հետաձգվել և նշանակվել է 2021 թվականի հուլիսի 6-ին**, այնուհետև՝ **2021 թվականի սեպտեմբերի 7-ին**⁶:

Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի սեպտեմբերի 7-ի ՄԴԱՌ-190 աշխատակարգային որոշմամբ **գործով զեկուցողը փոխարինվել է նոր զեկուցողով, գործով դռնփակ խորհրդակցությունը 2021 թվականի սեպտեմբերի 7-ին ընդմիջվել է մինչև 2021 թվականի սեպտեմբերի 8-ը՝ ժամը 15.00-ն՝ ըստ էության նոր որոշման նախագիծը մշակելու համար:** Այսինքն՝ **ընդամենը մեկ օրով:**

2021 թվականի սեպտեմբերի 8-ին Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում հրապարակվել է տեղեկատվություն, որ նշված դիմումը համարվում է մերժված:

⁶ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի ապրիլի 8-ի ՄԴԱՌ-73 և 2021 թվականի հուլիսի 2-ի ՄԴԱՌ-137 աշխատակարգային որոշումները:

Այսինքն՝ նշված գործով ձայների հավասարության հետևանքով **դիմումը համարվել է մերժված** «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 68-րդ հոդվածի 8-րդ մասով նախատեսված **գործով որոշում ընդունելու առավելագույն իննամսյա ժամկետի ավարտից երկու օր առաջ**,

2) Սահմանադրական դատարանը **2021 թվականի մայիսի 25-ի ՍԴԱՌ-106 աշխատակարգային որոշմամբ քննության է ընդունել** «Հանրապետության նախագահի դիմումի հիման վրա՝ 2021 թվականի ապրիլի 14-ին Ազգային ժողովի ընդունած՝ «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» սահմանադրական օրենքի և հարակից 8 օրենքների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Հիշյալ դիմումը Սահմանադրական դատարան է մուտքագրվել 2021 թվականի մայիսի 6-ին:

Սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ ՍԴԱՌ-106 աշխատակարգային որոշմամբ **գործի դատաքննությունն սկսելու ժամկետ է սահմանվել 2021 թվականի հուլիսի 20-ը**, որը գործով զեկուցողի միջնորդության հիման վրա **հետաձգվել և նշանակվել է 2021 թվականի հուլիսի 29-ին**⁷:

Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի հուլիսի 29-ի ՍԴԱՌ-168 և ՍԴԱՌ-169 աշխատակարգային որոշումներով գործով զեկուցողը փոխարինվել է նոր զեկուցողով, գործի վարույթը վերսկսվել, գործի քննությունը երկարաձգվել, դատաքննությունը հետաձգվել և նշանակվել է 2021 թվականի հոկտեմբերի 12-ին:

2021 թվականի հոկտեմբերի 12-ին Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում հրապարակվել է տեղեկատվություն, որ նշված դիմումը համարվում է մերժված:

Այսինքն՝ նշված գործով ձայների հավասարության հետևանքով **դիմումը համարվել է մերժված** «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 73-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված **գործով որոշում ընդունելու առավելագույն վեցամսյա ժամկետի ավարտից գրեթե մեկ ամիս առաջ**,

⁷ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի հուլիսի 20-ի ՍԴԱՌ-159 աշխատակարգային որոշումը:

3) Սահմանադրական դատարանը **2021 թվականի ապրիլի 1-ի ՍԴԱՌ-61 աշխատակարգային որոշմամբ քննության է ընդունել** «Տավուշի մարզի Դիլիջան համայնքի ղեկավար Արմեն Սանթրոսյանի, Լոռու մարզի Թումանյան համայնքի ղեկավար Լևոն Զավարյանի, Լոռու մարզի Տաշիր համայնքի ղեկավար Էդգար Արշակյանի, Լոռու մարզի Ալավերդի համայնքի ղեկավար Սասուն Խեչումյանի, Շիրակի մարզի Արթիկ համայնքի ղեկավար Մխիթար Վարազյանի դիմումի հիման վրա՝ 18.06.2020թ. խմբագրությամբ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 2.1-ին մասի և 11.07.2020թ. խմբագրությամբ «ՀՀ ընտրական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Հիշյալ դիմումը Սահմանադրական դատարան է մուտքագրվել 2021 թվականի փետրվարի 19-ին:

Սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ ՍԴԱՌ-61 աշխատակարգային որոշմամբ **գործի դատաքննությունն սկսելու ժամկետ է սահմանվել 2021 թվականի հունիսի 22-ը**, որը գործով զեկուցողի միջնորդության հիման վրա **հետաձգվել և նշանակվել է 2021 թվականի սեպտեմբերի 14-ին**⁸:

Սահմանադրական դատարանը **2021 թվականի հուլիսի 27-ի ՍԴԱՌ-167 աշխատակարգային որոշմամբ քննության է ընդունել** «Գեղարքունիքի մարզի Զուլաքար համայնքի ղեկավար Արման Ղազարյանի դիմումի հիման վրա՝ 18.06.2020թ. խմբագրությամբ «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 2.1-ին մասի և 11.07.2020թ. ընդունված «ՀՀ ընտրական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Հիշյալ դիմումը Սահմանադրական դատարան է մուտքագրվել 2021 թվականի հուլիսի 7-ին:

⁸ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի հունիսի 22-ի ՍԴԱՌ-116 աշխատակարգային որոշումը:

Սահմանադրական դատարանը 2021 թվականի հուլիսի 27-ի ՄԴԱՌ-167 աշխատակարգային որոշմամբ նշված գործերը միավորել է և որոշել քննել նույն նիստում՝ 2021 թվականի սեպտեմբերի 14-ին:

Գործով զեկուցողի միջնորդության հիման վրա միավորված գործի դատաքննությունն սկսելու ժամկետը **հետաձգվել և նշանակվել է 2021 թվականի հոկտեմբերի 19-ին**⁹:

Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի հոկտեմբերի 19-ի ՄԴԱՌ-208 և ՄԴԱՌ-209 աշխատակարգային որոշումներով գործով զեկուցողը փոխարինվել է նոր զեկուցողով, գործի վարույթը վերսկսվել, գործի դատաքննությունը **հետաձգվել և նշանակվել է 2021 թվականի նոյեմբերի 16-ին**:

2021 թվականի նոյեմբերի 16-ին Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում **հրապարակվել է տեղեկատվություն, որ նշված դիմումը համարվում է մերժված**:

Այսինքն՝ նշված միավորված գործով ձայների հավասարության հետևանքով **դիմումը համարվել է մերժված** «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 70-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված **գործով որոշում ընդունելու առավելագույն իննամսյա ժամկետի ավարտից չորս օր առաջ**:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և Սահմանադրական դատարանի աշխատակարգի կանոնակարգումների ու վերոնշյալ պրակտիկայի գնահատումը Սահմանադրական դատարանին հնարավորություն կտար **վերհանելու** դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության սահմանադրական իրավունքների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգերի և ընթացակարգերի իրացման իրական հնարավորության առկայության ապահովված կամ դրանց խնդրահարույց լինելու հարցերը:

Սույն գործով վիճարկվող դրույթի սահմանադրականությունը որոշելիս Սահմանադրական դատարանի կողմից նաև այդ դրույթի իրավակիրառական պրակտիկայի գնահատումը կընդգծեր, որ Սահմանադրական դատարանն անաչառ, անկողմ-

⁹ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի սեպտեմբերի 14-ի ՄԴԱՌ-192 աշխատակարգային որոշումը:

նակալ վեր է հանել իր իսկ իրավակիրառական պրակտիկայի խնդիրները, փարատել է այն կասկածները, որ «խուսափում» է իր իրավասությանը վերաբերող՝ քննության ընդունված ենթադրյալ հակասահմանադրական հարցի կապակցությամբ դիրքորոշում արտահայտելուց (ինչպես դա նշել է նաև սույն գործով դիմողը): Դա կլիներ նաև Սահմանադրական դատարանի նկատմամբ հանրային վստահության բարձրացմանն ուղղված առարկայական քայլ:

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ**

Հ. ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ**

Ա. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

25 մարտի 2022թ.